

Høytidsmøtet

Olav Gjærevoll

Kjell Ivar Flatberg

Biografi på Høytidsdagen 12. mars

Årets minnemedalje bærer på aversens bildet av Olav Gjærevoll. Han ble medlem i vårt selskap i 1951, og ble i 1986 tildelt Gunnerusmedaljen.

Olav Gjærevoll ble født 24. september 1916 på Auma i Tynset, under foten av Tronden. Dette majestetiske fjellet hadde alt fra barnsben av stor tiltrekningskraft på Gjærevoll, og betydde nok mye for hans forkjærlighet for fjellet senere i livet. Oppvekstvilkårene var nøysomme og hardt arbeid en dyd av nødvendighet. Det kom til å prege hans politiske grunnholdning, engasjement og virke gjennom ungdom og senere i livet.

Gjærevoll var skolefink, og det førte ham etter hvert til Orkdal landsgymnas der han gikk ut som preseterist i 1937.

Han begynte å studere ved Universitetet i Oslo høsten 1939. Her møtte han den jevnaldrende studenten Eilif Dahl, senere professor i botanikk ved Norges landbrukshøgskole på Ås. Hans entusiasme for botanikk og plantesosiologi, dvs. læren om plantesamfunnenes oppbygning i forhold til miljøfaktorene, smittet over på Gjærevoll og ble avgjørende for hans videre studier og senere forskerkarriere.

Krigens begivenheter førte Olav Gjærevoll til Uppsala. Her kom han i kontakt med forskningsmiljøet ved Växtbiologiska Institutionen - populært kalt for Växtbio - med sin legendariske og karismatiske leder, professor Gustaf Einar Du Rietz.

Du Rietz inspirerte Gjærevoll til å gjennomføre en plantesosiologisk undersøkelse av snøleivevegetasjonen i Oviksfjällene i Jämtland. Ferdigstilt utgjorde dette arbeidet hans hovedfagsoppgave. Etter krigens slutt avla han hovedfagseksamen i botanikk ved Universitetet i Oslo i 1946 med topp karakterer. Arbeidet var et pionerarbeid og ble senere publisert i *Acta Phytogeographica Suecica*. Oppholdet i Sverige brakte også med seg et

studieopphold til Abiskos fjellverden i Nord-Sverige. Her møtte han Astrid Skaar fra Stockholm som ble hans hustru. Sammen fikk de barna Inger og Kjell.

I 1947 ble Olav Gjærevoll tilsatt som konservator og avdelingsstyrer ved Botanisk avdeling ved Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet, en stilling han satt i frem til 1979. Her var han også museumsdirektør i årene fra 1974 til 1979. Ved siden av var han lærer i botanikk ved Norges lærerhøgskole, og ble i 1958 professor II ved denne institusjonen fra 1968 av som en integrert del av Universitetet i Trondheim.

Ved sin tiltredelse på Museet fremmet Gjærevoll en ambisiøs plan for den botaniske utforskningen av Midt-Norge, en kan si: i beste Gunnerustradisjon. I de nærmeste årene ble utallige ekskursions og innsamlingsturer gjennomført i landsdelen fra lavland til fjell, og som på en imponerende måte økte kunnskapen om landsdelens planteliv. I dette arbeidet gjorde han Trøndelagsavdelingen av Norsk Botanisk Forening med sine mange dyktige amatører til en viktig samarbeidspartner. Arbeidet resulterte i en rekke populærvitenskapelige publikasjoner under tittelen «Frå floraen i Trøndelag».

Som forsker hadde Gjærevoll tapt sitt hjerte til fjellet, og planen for det videre arbeidet ble lagt: nemlig å undersøke relasjonene mellom plantesamfunn, snødekke, jordbunn og fuktighet i hele den skandinaviske fjellkjeden. Et omfattende feltarbeid ble utført de kommende årene. Resultatene ble sammenstilt i den vitenskapelige avhandlingen «The plant communities of the Scandinavian alpine snow-beds». Denne ble i 1956 forsvart gjennom doktordisputas ved Växtbio i Uppsala. Avhandling og forsvaret av den ble bedømt: « Med utmärkt beröm godkänd». Dette plantesosiologiske arbeidet ruver fremdeles som et viktig internasjonalt referanseverk for skandinavisk fjellvegetasjon.

Interessen for utforskningen av fjellets planteliv førte også Gjærevoll til Alaska, der han gjennomførte fire vitenskapelige ekspedisjoner – den første i 1953. Dette resulterte i en rekke internasjonale publikasjoner, de viktigste under tittelen «Botanical investigations in Central Alaska». På disse turene samlet han også inn nærmere 5000 pressede planter oppbevart ved Vitenskapsmuseets herbarium, og han beskrev flere nye arter for vitenskapen. Legendarisk er hans historie fra Alaska-turen i 1959 da han kom styrtende ut av et vierkratt med en blomsterkvast i den ene handa og med en illsint grizzlybjørn i hælene.

Gjærevolls forskningsinnsats og kunnskap om nordisk fjellvegetasjon, gjorde ham i 1961 til den naturlige organisatoren av den XIII Internasjonale Plantegeografiske Ekskursjon i Nord-Skandinavia.

Som plantegeograf var Gjærevoll særlig sterkt opptatt av innvandringshistorien til våre fjellplanter, og han var en svoren tilhenger av den såkalte overvintringsteorien, som innebar at en rekke av våre fjellplanter måtte ha overlevd siste istid i Skandinavia på isfrie områder, fortrinnsvis på fjelltopper som hadde stukket opp over isdekket, såkalte nunatakker. Hans vitenskapelige ekspedisjon i 1967 til Jensens nunatakker på Grønlands innlandsis ga sterke faglige argumenter for at dette kunne ha vært mulig. Overvintringsteorien har vært sterkt omdiskutert og er det fremdeles, og har gjennom årene skapt skarpe frontlinjer i norsk botanikk. Jeg tror at det var med en viss skadefryd Gjærevoll ga følgende tittel på en populærvitenskapelig artikkel fra Grønlandsturen: «Det blomstrer på nunatakken».

Gjærevolls faglige produksjon var omfattende med i alt ca. 170 vitenskapelige artikler og avhandlinger innenfor plantesosiologi, plantegeografi, floristikk og botanisk systematikk.

Kartlegging av utbredelsen til artene i vår flora opptok Gjærevoll sterkt. Gjennom publikasjonen «Maps of distribution of Norwegian vascular plants: Alpine plants» som utkom 1990 fikk han oppfylt sitt ønske om et standardverk over utbredelsen til norske fjellplanter.

Gjærevoll var sterkt engasjert i den allmennvitenskapelige formidlingen av botanikkfaget, at fagkunnskapen skulle nå ut til brede lag av befolkningen. Han satt ikke i sitt elfenbenstårn som forsker. Han var en folkeopplyser av rang, både skriftlig og muntlig. Hans mange populærvitenskapelige artikler og rikt fargeillustrerte bøker om norsk flora og vegetasjon har vært viktige bidrag for å skape naturinteresse hos svært mange. Dette kan kanskje best belyses gjennom den fargeillustrerte jakkelommeboka «Fjellflora» som utkom første gang i 1950. Dette har blitt enhver fjellvandrers miniatyr blomsterbibel, er kommet ut i 12 utgaver, på flere språk, og er solgt i nærmere 330 000 eksemplarer. Hans populærvitenskapelige publisering kulminerte i hans store bok «Norges planteliv», som kom ut i flere opplag i årene 1983-94. Denne boken oppsummerer Gjærevolls omfattende kunnskap om norsk flora og vegetasjon, og viser til fulle hans evne til å formidle fagstoff på en lettfattelig måte.

Gjærevolls muntlige botaniske formidling var svært omfattende og utgjorde årlig en rekke populærvitenskapelige foredrag med lysbilder i ulike fora, fra folkeakademier til hagelag, turistforeninger, pensjonistforeninger og ulike skoleslag, og rundt om i det ganske land. Han oppnådde enestående kontakt med sitt publikum. Aller best likte han seg ute som ekskursions- og kursleder der han kunne formidle faget sitt gjennom demonstrasjon av levende planter og blomster, fortelle om deres tilpasning til overlevelse,

pollinering og frøspredning, og plass i overtro og folketradisjon. Da var han i sitt ess.

Som initiativtaker, pådriver og underviser i botanikk la Gjærevoll et viktig grunnlag for den videre utviklingen av dette fagområdet ved det nye universitetet i Trondheim. Gjennom sine inspirerende forelesninger, feltkurs og ekskursjoner motiverte han mange studenter til å fortsette med botanikkfaget og også satse på en forskerkarriere. Utgivelsen av læreboka «Plantegeografi» i 1973 med ny utgave i 1992 var et viktig ledd i den botaniske skoloringen innenfor dette fagområdet.

Gjærevoll var sterkt engasjert i arbeidet med utviklingen av et organisatorisk mest mulig integrert universitet i Trondheim. Han nedla her et stort og fortjenestefullt arbeid, ikke minst som formann av interimsstyret for Universitetet i Trondheim i årene 1976-1979. Men han fikk ikke oppleve realiseringen av sine visjoner som kom gjennom opprettelsen av NTNU i 1996.

Gjærevoll argumenterte sterkt for betydningen av å få en botanisk hage etablert ved universitetet, og Ringve botaniske hage på Lade som ble åpnet i 1973 var utvilsomt hans fortjeneste.

En kommer ikke utenom å nevne politikeren og samfunnsbyggeren Olav Gjærevoll. Han var ordfører i Trondheim i to perioder over 8 år. Han var sosialminister, lønns- og prisminister og stortingsmann på 1960- og begynnelsen av 1970-tallet. Han var en handlingens mann både som lokalpolitiker og rikspolitiker, med en egen evne til å finne frem til praktiske politiske løsninger. Men det var som verdens første miljøvernminister i 1972 at han sikret sin plass i historiebøkene. Miljøverndepartementet var hans hjertebarn, og han la hele sin faglige og politiske tyngde i utredningsarbeidet og planleggingen som lå forut for opprettelsen. Dette satte miljøpolitikk og naturvern på det rikspolitiske kartet, og gjorde biologisk og økologisk tenkning til en integrert del av den totale samfunnsplanleggingen. Han satt også sentralt i flere utredningsutvalg som fikk avgjørende betydning for norsk miljøforvaltning og naturvern, bl.a. som formann i Statens naturvernråd fra 1961 til 1986. Arbeidet som ble nedlagt her la grunnlaget for opprettelse av norske nasjonalparker og mange biologiske verneområder. En kan trygt si: Ingen annen enkeltperson har hatt slik betydning for naturvernarbeidet i Norge som Olav Gjærevoll.

Olav Gjærevoll døde 30. august 1994, 78 år gammel. I dag husker vi Olav Gjærevoll som en pioner i utforskningen av fjellets flora og vegetasjon både i Skandinavia og Alaska, som en fremragende pedagog og popularisator av botanikkfaget, og som en ruvende person i utformingen av norsk miljø- og naturvernpolitikk. Gjennom sitt engasjement og virke og også patriotisme

bidro Gjærevoll i betydelig grad til at Trondheim i dag kan titulere seg som et nasjonalt kunnskapscenter innenfor forskning, utdanning og forvaltning knyttet til natur- og miljøproblematikk.

Forfatter/author:

Professor Kjell Ivar Flatberg

Seksjon for Naturhistorie,

NTNU Vitenskapsmuseet

Email: kjell.flatberg@vm.ntnu.no